

Сава Дамјанов

?!

Да ли и колико тренутни књижевни канони (норме) истински репрезентују квалитет самог литерарног стварања или тек типичност, осредњост, онај фамозни дух *епохе* који највећа и најиновантнија дела суштински мимоилазе?! Који су заправо ти канони, ко је у разним периодима вредносно арбитрао, ко то чини данас?! Часописи (најутицајнији), антологије, критичари, разни културни комесари и групе, академски и школски програми?! Колико је та арбитража била и јесте заснована на интересима наведених појединаца или група, а колико одражава суштину књижевне стварности? Шта од савремене продукције може бити истински изазов новим нараштајима, а шта ће бити заборављено већ после смрти утицајних аутора и њихових промотера (а можда и пре тог судњег часа)?! Пошто се слика литерарне традиције несумњиво мења појавом нових читалачких сензибилитета, колико смо ми до данас - а већ смо у 21. веку - успели да превазиђемо нека анахрона схватања? И колико је то наш поглед на актуелна књижевна збивања прочистило, учинило јаснијим, бољим? Који су све облици (ван) литерарног насиља доминирали у историји српске књижевности као модуси наметања (правих или лажних?) вредности, а који доминирају данас? Да ли је могуће направити један антологијски или мини-историјски преглед српске поезије и прозе у последњих четврт века, а да се мимоиђу таква насиља и да при том он буде истинит, валидан и - прихваћен?

Ако су књижевни идеолози детерминисали српску књижевност од самих почетака (Св. Сава, Доситеј, Вук, Светозар Марковић, Скерлић...), да ли су и које сличне културно-комесарске појаве (појединци, групе, институције...) обележиле и њене савремене токове до дана данашњег?! Можда је данашња културна идеологија још перфиднија и припростија од некадашњих, утолико што су јој лични

интереси тако очигледно у првом плану, док књижевна идеологија није далеко одмакла од отрцане идеје о Историји и Политици као правом бићу уметности језика?! Погледајмо само која су то дела у новије време привукла озбиљнију пажњу јавности (и критике као њене *елијин*е димензије), а да су остала изван поменуте матрице, или да су мимоишла *нове* духовне вредности, оличене понајвише у (пара) религијској мисли или национално-народњачком патосу?! Да ли је наша култура истински освојила толику жуђену уметничку слободу, ако су у њој још увек ексцесна или имају тек експериментални статус остварења заснована на чистој фантастици, смехотворству, нетабу-изираној Игри и сличним креативно-демократским принципима? Да ли српски књижевни естаблишмент форсира неспутани говор језика, ту ничеанску *веселу науку*, или пак још увек робује познопро-светитељским намргођеним истинама, стерилно-патетичним визијама, квазиангажованости и високопарној *рефлексивности* која под маском озбиљне запитаности над свим и свачим крије површност и општа места?!

Да ли се осећамо као деца 21. века када погледамо нашу књижевну сцену и доминацију нефикционалних (историјских, биографских...) и уопште интелектуално анахроних тема (уобличених у застареле или већ одавно умрле форме!), а посебно када схватимо да (не)официјелни књижевно-арбитражни судови то домановићевско *мртво море* и те како подржавају?! Како нам (осим као ноћна мора?!) може деловати чињеница да се поново, по ко зна који пут (али свакако пар деценија после социјалистичке аутоцензуре!), пред уметност језика постављају табуи етичке коректности, чињеничке веро-достојности и идејне опредељености, док истовремено порнографија и кич господаре медијима?! Улазимо ли у епоху када ће друштву бити потребна само одређена врста књижевности (каква ће се - сходно томе - на све начине званично подржавати), када ће читалачки хедонисти мукотрпно трагати за оним што може заинтриговати њихову радозналу машту и када ће писци бити у горем положају од својих колега у средњем веку, који су готово искључиво писали по наруџбини?! Или ће писци морати унапред лукаво да процењују ситуацију, не би ли се правовремено укључили у тренутачни *главни шок* и заграбили места у институцијама које тај ток (а понајпре њих саме!) афирмишу?! Хоћемо ли ускоро на курсевима креативног пи-сања као најважнију дисциплину увести такву вештину преживљавања и привидног успеха, док ћемо литерарне технике и неговање талента кроз читања Мајстора ставити у други план?! Како ће се завршити битка између књижевности као потрошне али комерцијалне робе и књижевности као врхунског цивилизацијског артефакта који попут

краљевске инсигније обележава сопствену епоху, не робујући - попут дворске послуге - њеним захтевима, нормама, стереотипима?!

Да ли је српска култура свесна да мора повести рачуна о достојанству и уметничком нивоу писане речи, што не значи форсирање истомишљеника и чланова сопственог табора, већ форсирање свега новог, свежег и вредног, свега што доприноси поетичкој полифонији и представља књижевност као моћну силу а не као маргиналну забаву?! Или српска књижевност више и не жели ту суштинску моћ, него јој је ближа дневноупотребна и дневнополитичка моћ, због чега су њени актери спремни на компромисе и са друштвом и са сопственом уметничком имагинацијом (што је још горе, погубније)?! Када ће наша критика, и уопште књижевна власт, коначно схватити разлику између укуса и компромиса, између пуне занатске вештине и Дара, између аутентичности која води књижевност даље и клишеа који је представљају као досадну и самим тим непотребну делатност?! Да ли ће нова генерација читалаца прихватити вредности које су већ за ову садашњу превазиђене, али које се још увек званично намећу и тако стварају илузију да је доба уметности језика већ одавно иза нас?! Да ли се неко ко има прави утицај на формирање књижевне сцене икада загледао у прошлост и покушао да извуче поуке, макар утолико да схвати како насиље естаблишмента над истинским поретком ствари није и никако не може бити дуготрајно - у супротном би највећи српски писци били Јоксим Новић Оточанин (19. век) и Јован Поповић (20. век, социјална књижевност)?! Како се уопште формира мрежа утицаја на данашњој српској књижевној сцени: колико политика и уопште ванлитерарни фактори утичу на формирање официјелне слике о тој сцени, а колико су пресудни иманентни књижевни и уопште језичко-уметнички фактори?! Имамо ли свест о томе да нове медијске технологије могу квалитетно послужити новој књижевној пракси (као некада откриће штампе или филм), а не да књижевност буде под њиховом влашћу?!

Да ли ће доминација стилских вежби над узбудљивом, откривалачком књижевношћу увести српску културу током наредних деценија у нову историју заборављања и ново откривање неправедно заборављене традиције, па ће и будуће генерације књижевних историчара имати пред собом изазове откривања прошлости, попут њихових претходника?! Да ли ће пристрасно, вредносно неуверљиво и уским интересима артикулисано *п*ромовисање српске књижевности у свету учинити да она (п)остане непримећена: које су ту далекосежне културолошке амбиције, осим привремених, најјефтинијих сласти и ласти самих актера таквих квазипромоција?! Зашто свака генерација овде мора да понавља исту причу о борби сиве књижевне власти и еруптивне књижевне опозиције?! Зашто су у немерљивом мноштву

награда и разних других почasti истинска изненађења тако ретка, а критеријуми увек обавијени велом тајне?! Да ли је данас пресудно питање о друштвеној (државној?) финансијској и свакој другој бризи за књигу, или је пак важније знати КО и по којим начелима овакву (неопходну!) бригу води?! Можемо ли размишљати о културној демократији (демократској култури?) ако су сукоби интереса ту исувише очигледни, понекад чак толико да би их се постидели и негдашњи комесари и кабадахије из епохе књаза Милоша?! Докле ће се српски култур-трегери односити према културном (дакле, и књижевном!) стваралаштву као према полумафијашкој приватној фирми, или чак фарми на којој се узгајају расна грла само зарад личне користи власника а не зарад лепоте и уживања у њој?! Да ли они који покушавају да наметну каноне савременој српској књижевности уистину верују да њихова мерила имају будућност или су она свесно прилагођена приватним фармерско-мафијашким интересима?! Зашто се још увек овде стидимо да поменемо реч ЕЛИТНО када говоримо о уметности (дакле, и књижевности!) највишег ранга, док све што мирише на популизам било које (дакле, и *интелектуалне*) врсте наша култура радо усваја?!

Зашто, најзад, и сам аутор овога текста - у својим зрелим стваралачким годинама и са великим животним искуством! - коначно не прихвати правила игре, већ упорно поставља оваква и слична, нашим књижевним институцијама непријатна питања?! Зашто се не приклони струји, већ иде мимо ње?! Зашто верује да његов дисонантни глас неко уопште чује, кад добро зна да самодовољни естаблишмент Разлику и Другост вазда посматра као несврховиту екстраваганцију?!...